

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2020, Cilt:8, Sayı:2, 8:518-540

Geliş Tarihi: 22.06.2020

Kabul Tarihi: 25.11.2020

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.756356>

1723-1724 Yıllarında Konya’da Hibe’nin Panoraması:

Hak mı, Haksızlık mı?

Ayşe Şimşek*

Öz

Tarihten bugüne insanlar birbirlerine hibede bulunmuşlar, tüm dinler ve hukuk sistemleri de hibe konusuna yer vermiştir. Hibe özünde iyilik içeren bir tasarruftur. Ancak aile içi hibe tasarrufları yakın akrabalar arasında bazen sorunlara yol açmıştır. Osmanlı Devleti’nde İslam hukukunda yer alan hibe hükümleri geçerliydi. Terim olarak hibe bir malı karşılığında herhangi bir bedel beklemezsizin karşı tarafın mülküne geçirmektiren bir akittir. Osmanlı deneminde tutulan ve mahkeme kayıtlarını içeren sicil kayıtlarındaki davalara bakıldığında yakın akraba arasındaki hibelerle ilgili verilerin yer aldığı görülmüştür. Bu makalede örnek olarak 49. Konya Şer’iyye Sicili’nde yer alan 30 adet hibe belgesi incelenmiştir. Bu sicil kaydında hibe terimlerinin taranması sonucu bunların çoğunun aile içi hibelerden oluştuğu anlaşılmıştır. Özellikle miras davalarında aile içinde yapılan hibelerin, daha sonra davalasmaya konu olduğu görülmektedir. Ayrıca aile içi hibe belgelerinde yer alan taraflar incelendiğinde kendisine hibe tasarrufunda bulunulan tarafın daha çok erkekler olduğu tespit edilmiştir. Aile içerisinde hibe tasarruflarının kadınların mülkiyet haklarını olumsuz açıdan etkilediğini söylemek mümkündür. Tarihi süreçte aile içinde davalasmalara neden olduğu görülen bu tür hibelerin günümüzde de benzer sorunlara yol açması muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Sicil, Hibe, Aile, Kadın.

Panorama of Donation in Konya Between 1723 and 1724:

Is It Right or Injustice?

Abstract

From history to present, people have donated each other, all religions and legal systems have included the issue of grants. The donation is essentially a saving that includes goodness. However, domestic donation savings sometimes caused problems among close relatives. In the Ottoman Empire, the donation judgment in Islamic law were in force. As a term, a donation is a contract that means transferring a good to the property of the other without expecting any price in return. When the cases in the

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, ayse.simsek@karabuk.edu.tr
ORCID ID 0000-0001-6006-2746

sidjill books with historical court records are examined, it is seen that the relevant data are included. In this article, 30 donations documents in the 49th Konya Sidjill Registry were analyzed as an example. As a result of scanning donation terms in a sidjill book that is examined as an example in this article, it was understood that most of them consisted of domestic donations. Especially in inheritance cases, domestic donations were also seen as the subject of the case. In other words, it is seen that the parties are suing each other with the claim that the donation is from the property. In addition, when the parties in the family donation documents are examined, it is determined that the side to which the donation is saved is mostly men. It is possible to assess the impact of the donation on the property rights of women in the family and in the community. It is possible that such donations, which have historically caused lawsuits within the family, will cause similar problems today.

Keywords: Ottoman History, Sidjill, Donation, Family, Woman.

Giriş

Sosyal yaşamda temel aktör olan insan sahip olduğu mallarını bazı gayelerle bağışlayabilmektedir.¹ Bağışın bir başka deyişle hibenin insanlık tarihiyle birlikte var olduğu söylenebilir. Farklı isimler ve şekiller altında ele alınan hibenin geniş uygulama alanı vardır. Bu sebeple hukûki düzenlemelere konu olmuştur.² Hibe ve bağış hukûki boyutu olan kavramlardır. Bazı nüanslar olmakla birlikte bu çalışmada bağış ve hibe eşanlamlı olarak kullanılacaktır. Hibenin pek çok nedeni olabilir. Hibede bulunanların niyet ve amacına göre hibenin anlamı değişir. Hibe “karşılık beklemeksizin sahip olunun mülk malı başkasına vermek” olarak ele alındığında hediye ve armağan kelimeleri ile anlamca benzeşir. Hediye Türk toplumunda “hibe, bağış, ihsan, lütuf, inayet, behiyye, yadigâr, hörmet, bahşış, eşantiyon, çorba parası, çay poli” gibi kelimelerle de anlatılmaktadır.³

Ayrıca hediye Osmanlı edebi metinleri içerisinde *tuhfe, in'am, câize, belek, ihsân, lutuf, kerem, cûd, atâ, himmet, bahâ, surre, bahşış vb.* kelimelerle ifade edilir.⁴ İslâm Hukukunda hibeden farklı olarak hediye anlamında “teberru” terimi vardır. Yani teberru anlamındaki hediye, hibeden daha geniş bir anlamı ihtivâ etmektedir.⁵

Hibe, İslam hukuku içerisinde bir hukuk terimi olması yanında Türkçe’de yaygın olarak kullanılır. 18 Nisan 1929 tarih ve 1424 İcra ve İflas Kanunu’nun 343. maddesi ile hibe kavramı bağış kavramı ile değiştirilmiştir.⁶ Fakat hibe terimi değiştirilmesine rağmen Medenî Kanun’da hala kullanılmaktadır.⁷ Ayrıca Türkçede ve

1 Nebi Özdemir, “Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/4 (Summer 2008), 468.

2 Ali Bardakoğlu, “Hibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/421.

3 Özdemir, “Türk Hediyeleşme Geleneği”, 468.

4 Sevda Önal, “Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2010), 103.

5 Abdülkadir Şener, *İslam Hukukunda Hibe* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 11.

6 Abdülkadir Şener, “İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri”, *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*, cilt: XX, sayı: 2 (1984), 3.

7 Ferih Bedî Tongşir, “Bağışlama”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 18, Sayı 3-4, 903.

eski hukukta kullanılan fetvalarda geçen caba (cübbe) etmek terimi de hibe etmek anlamına gelmektedir.⁸

Tarihteki hukuk sistemleri açısından hibe meselesine gelince Hammurabi Kanunu, eski İsrail Hukuku, eski İran Hukuku ve eski Hint-Brahman Hukukunda ve eski Çin ve Japon hukukları gibi eski doğu hukuklarında hibe ile ilgili muameleler bilinmekte ve bu konuda hükümler yer almaktadır.⁹ Roma Hukukunda başlangıçta hibe (bağış) hukûki bir muamele olarak bilinmiyordu. Uygulamada hibe (bağış) “mancipatio”, “traditio”, veya “stipulatio” vasıtası ile yapılıyordu. “Traditio”ya elden bağışlama yolu ile hibe denilebilir. Hibe eden kişi hibe ettiği malı devir ve teslim ediyor, hibe edilen kişi de bu malı alıyordu. “Stipulatio” ise hibe sözü (vaad) vermektir. Yani hibe edeceği kişiye söz verdiğinde hibe edeceği malı borçlanmış olması durumudur. Buna hibe taahhüdü denilebilir.¹⁰ Türk ve İsviçreli hukukçular bu konuda bazı kelime farklılıkları ile Alman doktrinini benimsemişlerdir. Alman doktrininde hibe (bağış) kazandırıcı muamele olarak benimsenir. Hibenin bu yazılanlardan ayıran özellik hibe edilen malın bağışlanan tarafından taraflar hayattayken kabz alınmasıdır.¹¹

Osmanlı Devleti’nde hibe konusunda tamamiyle İslam hukukunda yer alan hibe hükümleri geçerlidir. Hibe İslam hukukunda sevgi, birlik ve beraberlik duygularını pekiştiren, toplumda dayanışma ve dostlukları arttıran bir sözleşmedir. Kişi karşılık beklemeden yaptığı paylaşımlarla cömertlik, paylaşma, başkalarını düşünme ve başkalarını kendine tercih etme gibi güzel ahlâki özellikler kazanmaktadır. İslam Dini bu tür paylaşımları teşvik eder. Fakat bu bağışların abartısız ve düşünceli olmasını ister.¹² Bu konuda Kur’ân-ı Kerim hibenin sınırlarını “*Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın*” sözleri ile belirler.¹³

Hibe, *Mecelle*’de “Hibe, bilâ ıvaz bir malı âhara temlikdir” şeklinde tanımlanır. Bir malı karşılık beklemezsiniz karşı tarafa bağışlayana *vâhib*, kendisine mal bağışlanan kişiye *mevhûbun leh*, hibe edilen mala da *mevhûb* denir. Türkçede hibe kelimesi ile hibe edilen mal anlaşılmaktadır. *İttihab* kelimesi ise yapılan hibeyi kabul etmektir.¹⁴ Hibe tasarrufunun bir malı karşılığında herhangi bir bedel beklemezsiniz karşı tarafın mülküne geçirmeyi hedefleyen bir akit¹⁵ olması onu satım akdinden, hemen gerçekleşmesi ise vasiyetten ayırmaktadır.¹⁶ Hibeyi borç ve âriyet gibi

⁸ İbrahim el-Halebi, *İzahlı Multekâ el-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal (İstanbul: Çelik Yayınları, 1973), 3/369; Şener, “İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri”, 4.

⁹ Şener, *İslam Hukukunda Hibe*, 13.

¹⁰ Tongsir, “Bağışlama”, 906.

¹¹ Tongsir, “Bağışlama”, 907, 909.

¹² Şener, *İslam Hukukunda Hibe*, 15.

¹³ İsrâ Suresi, 17/29.

¹⁴ Şener, *İslam Hukukunda Hibe*, 11.

¹⁵ el-Halebi, *İzahlı Multekâ*, 3/367.

¹⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 4/223.

sözleşmelerden ayıran husus ise hibe edilen malın karşı tarafın mülküne geçmesidir.¹⁷

İslam ve Osmanlı hukukunda hibe meşru bir tasarruf şekli olmasına rağmen hibede bulunanın niyetine göre bazı durumlarda İslam'ın adalet ve hakkaniyet ölçüsüne zarar verebilmektedir. Mûrislerin, cinsiyeti göz önüne alarak hibede bulunmaları, vârislerden mal kaçırma amaçlı tasarrufta bulunmaları gibi örnekler geçmişte ve günümüzde devam etmektedir. Mûrisler, gerek vârislerden dilediği kimseyi veya kimseleri tercih ederek, gerekse vârisleri mirastan mahrum etmek amacıyla yabancı kişilere hibe yaparak vârislerden mal kaçırma niyeti ile hibe tasarrufunda bulunabilmektedir. Hâlbuki İslam Miras Hukuku vârislerin mirastaki paylarını önceden belirtmektedir. Mûrislerin vârislerini mahfuz hisse / saklı pay adı da verilen paylarını hibe yoluyla başka vârislere veya belirli oranın üstünde yabancı şahıslara vermek yoluyla mirastan mahrum etme hakları bulunmamaktadır.¹⁸

Nefy-i mülkün yani sahip olunan tüm varlığın ölmeden önce şartsız ve karşılıksız hibe edilmesinin onsekizinci yüzyılın başlarında hazırlanan hatt-ı hümayün gereği İstanbul'davar yasaklanması hibe uygulamasının suistimâle açık olduğunu göstermektedir. Nefy-i mülk konusunda İstanbul'da kadı ve hâkimler uzun bir müddet yasağa uymuşlardır. Fakat Osmanlı'nın farklı bölgelerini de kapsayacak şekilde zamanla tekrar yaygınlık kazanmıştır. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında nefy-i mülkün hilâf-ı şer' olduğunu beyan eden fermana uyulmasını amir kayıtlar, bu tür hibeler konusunda tedbir alınması gerektirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁹

Hibe konusuna içeren bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Mehmet Beşirli tarafından bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriye Çorum kadılığı yapmış olan Tayyib Efendi'nin vârisleri olan çocuklarına ve eşine yaptığı hibe, İslam hukukunda hibe konusu ve mezhep farklılıkları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bu tek hibe belgesi Amasya şer'iyeye sicilinden alınmıştır. Aile içi hibe olması nedeniyle yapılan hibelerde miras hisselerine hassasiyet gösterilip gösterilmediği incelenmektedir.²⁰ Hibe konusunda bir diğer çalışma ise Zeynep Dörtok Abacı tarafından hazırlanan makaledir. Bu makalede farklı şehirlere ait mahkeme kayıtlarından faydalanılarak hibe konusunu araştırma problemi olarak ele almak hedeflenmiştir. Araştırmasına göre kadınların daha çok hibe tasarrufunda bulunduğunu ifade etmektedir. Hibe yapan kadınların mehirlerinin bir kısmından feragat ettikleri de belirtilmektedir. Nadiren evlatların aile büyüklerine hibede bulunduğunu belirten yazar, araştırdığı

¹⁷ Bardakoğlu, "Hibe", 17/421.

¹⁸ İbrahim Yılmaz, "İslam Hukukunda Hibe Yoluyla Vârisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması" (*Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017/3, yıl: 8 c. VIII, sy. 18), 211, 213.

¹⁹ Fatih Bozkurt, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2011), s. 20, 21.

²⁰ Mehmet Beşirli, "Osmanlı'da Hibe Uygulamasına Bir Örnek: Çorum Kadısı Tayyib Efendi Örneği, 1625", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Çorum 2008, III, 1595-1613.

kaynaklarda baba olarak erkeklerin hibe tasarrufunda bulunmadığını ifade etmektedir. Aile içi hibe örneklerinin bulunduğu bir çalışmadır.²¹

Hibe ve felsefesi konusunda Batı'da yapılan önemli bir çalışma ise Marcel Mauss'un *The Gift* adlı eseridir. İlk Türkçe çevirisi *Hibe: Arkaik Cemiyetlerde Mübadelenin Şekilleri ve Sebepleri* ismiyle ikincisinde ise *Armağan Üzerinde Deneme: Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni* adıyla yayınlanmıştır. Bu eser Florence Weber'in yazdığı geniş bir sunuş ile birlikte basılmıştır.²² Bu eserde hibenin Batı toplumundaki felsefi ve tarihi alt yapısı ele alınmıştır. Hıristiyanlıkta hibenin, her zaman teşvik edilen bir durum olduğu, hediyelerin yalnız yakın akraba ve sevilen kişilerle sınırlı kalmaması gerektiği inancının vurgulandığı,²³ karşılık beklemezsizin yapılan yardımlar için kullanılan "Charity" kelimesinin özgür irade ile verilen hediye, gönüllü karşılıksız teslim edilen kaynak anlamına geldiği ve hıristiyanlık inancında hediyein önemi açıklanmaktadır.²⁴ Fakat *The Gift* adlı kitaba yazdığı takdimde Mary Douglas, hibe ve sadakanın Hıristiyan kültüründe zamanla yara aldığına, yapılan yardımlar her ne kadar neşeli veriliyor görünse de alan kişilerin veren kişileri sevmediğine; kişisel hediye ve bağışlar konusunda mutlaka karşılık beklentisi olduğuna hatta karşılık beklentisinin olmadığı bir hediyein mümkün olmadığına dikkat çeker.²⁵

Bu araştırmada 18. Yüzyıl'ın ilk yarısında Osmanlı'da tutulan bir sicil kaydındaki hibe örneklerinden hareketle hibenin yol açtığı olumsuz sonuçları araştırmak hedeflenmektedir. Bu araştırma, Konya 49. Şer'iyeye Sicili'nde²⁶ bulunan örneklerle geçmişten günümüze toplumda aile bireyleri ve kadınların miras hukukunu etkileyen hibe tasarruflarının getirmiş olduğu bazı ailevi ve toplumsal sorunlara tarihsel temelleri ve örnekleri üzerinde bir arayışı barındırmaktadır. Bir diğer anlatımla ilgili davalardan hareketle hibe işlemlerinin aile bireylerinin ve özellikle de kadınların mülkiyet ve miras haklarına etkisi değerlendirilecektir.

1. Osmanlı Şer'i Hukukunda Aile İçi Hibe ve Bunun Aile İletişimine Etkisi

Anne ve babalar bazı çocuklarına pekçok muhtemel sebeple hayatları devam ederken hibede bulunmaktadırlar. Hibenin yapıldığı çocuğun belirlenmesinde çocuğun cinsiyeti, ebeveyninin bakımını üstlenmesi, ebeveynin o çocuğa karşı aşırı sevgisi, çocuğun ihtiyaç sahibi olması, servetin bazı vârislere geçmesine mani olmak,

²¹ Zeynep Dörtok Abacı, "Hibe" as an Instrument of Trans Generation Commodity Transfer in Ottoman Society", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bursa, 2009/2, c. XVII, sy. 17, s. 413-428.

²² Marcel Mauss, *Armağan Üzerinde Deneme Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni* (Florence Weber'in Sunuşuyla), çev. Nihan Özyıldırım (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018).

²³ Godbout, *The World of the Gift*, 1.

²⁴ <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Proverbs+19%3A17&version=ESV> (Erişim 24 Temmuz 2020).

²⁵ Mary Douglas, "No free gifts", Foreword of *The Gift: The form and reason for exchange in archaic societies* (Taylor & Francis e-Library, 2002), IX-XXII.

²⁶ Bu makalede İzzet Sak ve İbrahim Solmaz tarafından yayına hazırlanarak 49. Konya Kadı Sicili (1135/1723-1724) [Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015] adıyla basılan eser kullanılmıştır.

emlak alım vergisinden muaf olabilmek gibi tercih sebepleri zikredilebilir. Bu tür hibeler çocuklar arasında sorunlara, küskünlüklere ve tartışmalara sebebiyet verebilmektedir.²⁷ Bu tarz uygulamalar bazen nesiller boyu devam eden aile problemlerine neden olabilmektedir. Bu sebeple ebeveynlerden hibede bulunurken çocukları arasında adaleti gözetmesi ve hakkaniyetli davranması beklenmektedir.²⁸

Nitekim Hz. Peygamber döneminde Beşîr b. Sa'd adlı sahâbi, Hz. Peygamber'i oğlu Nu'man'a yaptığı hibe için şahit tutmak ister. Hz. Peygamber diğer çocuklarına hibe de bulunup bulunmadığını sorduğunda, hibede bulunmadığı cevabını alır. Hz. Peygamber bu cevap üzerine Allah'tan korkmasını ve çocukları arasında adaletli olmasını söyler.²⁹ Bu hadisin farklı rivayetlerinde Resûl-i Ekrem'in bu olay üzerine, adaletsizliğe şahitlik etmeyeceğini,³⁰ çocuklar arasında eşit davranılmasını tavsiye ettiğini,³¹ bu davranışın uygun bir davranış olmadığı ve ancak hakkaniyet içeren durumlara şahitlik edeceğini³² ifade ettiği görülmektedir. Beşîr b. Sa'd, Rasulullah'ın tavsiye ve uyarıları ile hibe yapmaktan vazgeçmiştir. Hz. Peygamber hibe ile ilgili tavsiyelerinden birinde çocuklar arasında bağış konusunda eşit davranılması gerektiğini, eğer bir tercih yapmak zorunda olsaydı hibe konusunda kadınları (kız çocuklarını) erkeklere tercih edeceğini ifade etmektedir.³³

Hibe İslam hukukuna göre mubah bir tasarruf olmasına rağmen başkasının hakkını ihlal etme, kamuya zarar verme gibi niyetlerle yapılması uygun değildir. Mûrisin vârislerden bazılarını tercih ederek yapmış olduğu hibeler diğer vârislerin mirastaki hakkını azaltmakta bazen tamamen kaldırmaktadır.³⁴ Bu konuda yukarıda zikredilen hadislerden dolayı çoğunluk İslam bilginleri ebeveynin çocukları arasında hibe konusunda ayırım yapmasının mekruh olduğu, eşit davranmasının ise müstahap olduğu kanaatine varmışlardır.³⁵ Vârise vasiyet olmamasının³⁶ temelinde yatan düşünce ise miras konusunda akrabalar arasında muhtemel sorunların yaşanmaması düşüncesidir.³⁷ Vârise vasiyetin câiz olmamasının hikmeti mûrisin mirasçıları arasında ayırım yapmaması ve miras konusunda adaleti gözetmesidir. Aksi takdirde kendilerine vasiyet yapılmayan mûrise ve vasiyet yapılan kardeşe husumet besleyecektir. Beşer tabiatı bir başka deyişle fitratı böyle davranmaya meyillidir.³⁸

²⁷ Saffet Köse, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış Hibe Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık", *Mehir Aile Dergisi*, sy. 4 (1999), 14; Şener, "İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri", 7.

²⁸ Bardakoğlu, "Hibe", 17/425.

²⁹ Buhârî, "Hibe", 12-13.

³⁰ Müslim, "Hibat", 14-16.

³¹ Müslim, "Hibat", 19.

³² Müslim, "Hibat", 19.

³³ Said b. Mansur, el-Horasânî, *es-Sünen*, thk. Habiburrahman A'zami (Bombay: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1982), 1/97, nr. 293; el-Halebî, *İzahlı Multekâ*, 3/373; Köse, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış", 14.

³⁴ Yılmaz, "İslam Hukukunda Hibe", 214.

³⁵ Bardakoğlu, "Hibe", 17/425.

³⁶ Buhârî, "Vesâya" 6; Ebû Dâvûd, "Vesâya", 6.

³⁷ Bardakoğlu, "Hibe", 17/425; Köse, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış", 18.

³⁸ Şakir Berkî, "Eski ve Yeni Hukukumuzda Miras Sistemleri" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 37 (1980), 148.

İslam hukukçuları mûrisin hibe yolunu kullanarak çocukları arasında ayırım yapması konusunda iki farklı görüşe sahip olmuşlardır. Birinci görüşe göre çocuklar arasında adil davranmak müstahap, ayırım yapmak ise mekruhtur. Diğer görüşe göre ise çocuklar arasında hibe yaparken adil davranmak vacip, ayırım yapmak ise haramdır.³⁹ Bir kısım İslam bilgininin çocuklar arasında ayırım yapmak suretiyle gerçekleşen hibenin haram olduğunu düşünmelerinin sebebi bu konu ile ilgili rivayetlerin yorumu yanında bu tür bir hibenin çocuklar arasında kin ve düşmanlık yaratması ve sıla-ı rahim terkedilmesine neden olmasıdır.⁴⁰ Esasında İslam hukukunda hibeden dönmek bazı durumlar dışında uygun değildir. Hz. Peygamber'in "Kişinin hibesinden dönmesi caiz değildir. Ancak çocuğuna bir şey hibe eden baba bundan müstesnadır"⁴¹ hadisinde de yer alan babanın hibesinden dönmesinin caiz oluşunun hikmetlerinden birisi de bu olsa gerektir.⁴² Nitekim Hz. Peygamberin "Çocuklarınıza verdiğinizde âdil davranın"⁴³ hadisindeki âdil davranmanın eşit tutmak anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir. Eğer ebeveyn hibede bulunacaksa çocukları arasında adalet gereği eşit davranmalıdır.⁴⁴ Hibe yapılacaksa kız erkek ayırım yapılmaksızın tüm çocuklara hibede bulunulması, eğer bu mümkün değilse ve hibe aile içi huzursuzluklara neden oluyorsa hibeden dönülmesi daha uygun görünmekte olduğu şeklide ifade edilebilir.

Hibe konusunda erkek kız arasında adil bağışın pay oranı konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri İslam miras hukukunda kız erkek miras hisselerindeki genel ikili birli paylaşımın esas olması gerektiğidir. Aralarında Ebû Hanife'nin de bulunduğu bir grup İslam hukukçusuna ait diğer görüş ise erkek ve kızların paylaşım oranlarının eşit olması gerektiği şeklindedir.⁴⁵

İslam hukukunda ayrıca iki farklı hibe dağıtımından bahsedilir. Bu farklılık adalet kavramının farklı anlaşılmasından ve anlamlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin anne ve babanın çocuklarının bazı özel durumlarını göz önüne alarak çocuklar arasında adalete uygun olduğunu düşünerek yaptıkları hibe ile çocukların özel durumlarını dikkate almadan vârislerin tümüne eşit hibede bulunmaları böyledir.⁴⁶ Nitekim ebeveynin bakımını ve maddi işlerini yürüten ve kazançta onlarla ortak olan veya beraber yaşayan evlatlar ile böyle olmayıp ayrı yaşayan ve işleri ayrı olan evlatların aynı haklara sahip olmayı beklemeleri adalete

39 Yılmaz, "İslam Hukukunda Hibe", 219.

40 Yılmaz, "İslam Hukukunda Hibe", 220.

41 Tirmizi, "Büyû", 62; İbn Mâce, "Hibât", 2; el-Halebî, *İzahlı Multekâ*, 3/375.

42 İslam hukukunda hibeden dönme konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Hira, "Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 58, p. 237-250 (Summer II 2017).

43 Buhârî, "Hibe", 12.

44 Nejdî Gök, "Türk-İslam Kültüründe Adalet Anlayışı ve Osmanlı Uygulamalarından Örnekler", *Türkler*, XI, Ankara (2002), 61-70; Hayrettin Karaman, "Adalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/343.

45 el-Halebî, *İzahlı Multekâ*, 3/372-373; Köse, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış", 19; Zafer Ahmed Osman Tehânevi-Eşref Ali Tehânevî, *Hadislerle Hanefî Fıkıhı* (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2014), 17/68-69.

46 Yılmaz, "İslam Hukukunda Hibe", 218.

ters düşebilmektedir. Kız veya erkek olsun ebeveynin yanında olan evlat ve onlarla ilgilenen evladın hiç ilgilenmeyen ama mal konusuna gelince eşit hibe bekleyen durumda olması adalete aykırı bir durum arz edebilir. Bu durumda evlatların ebeveynlerinin bakımlarını ortaklaşa üstlenmeleri uygun görünmektedir. Bu mümkün değilse ebeveynin bakımı ve işlerini üstlenen evladın hibe yolu ile mülk bağışlanarak taltif edilmesi taraflara çok ağır gelmemelidir. Ebeveyn ve evlatlar oturup konuşarak istişare etmeli ve duygular ve beklentiler açıkça söylenerek çözüme kavuşturulabilecek bir durum olmalıdır. Bu tür meselelerde evin kızı veya kızları mağdur olabilmektedir. Ebeveynin bakımını üstlenmesine rağmen erkek çocuklara yapılan hibe, vasiyet gibi tasarruflar ile miras haklarını alamamakta veya miras hakkı azaltılmaktadır.

2. Kadının Mülkiyet Hakkı ve Hibe

Tarihi süreçte kadın haklarının gelişimi tek düze ele alınamaz. Zaman ve mekân bakımından oldukça farklılık arz eder. Çünkü batıdaki kadın hakları ile doğudaki kadın hakları gelişimini aynı tarihsel bağlamda açıklamak kadın haklarının gelişimi konusunda doğru sonuca götürmeyecektir.⁴⁷ Başka bir deyişle kadının mülkiyet hakkını gerek teorik gerekse pratik açıdan değerlendirirken batıda yaşayan kadınlar ile doğuda yaşayan kadınları aynı şartlar içerisinde ele almak doğru olmaz. Ayrıca kadınların mülkiyet hakları yaşadıkları toplumun dini öğretileri ve yaşadıkları dönemin hukuk sistemi ile de yakından ilgisi vardır.

Hz. Peygamber'in İslamı tebliğinden sonra kadın hak etmiş olduğu onurunu şerefini ve sosyal statüsünü kazanmıştır. Ayrıca kadınların medenî, sosyal, iktisâdi ve hukûki hakları garanti altına alınmıştır.⁴⁸

Doğu toplumlarında kadınlar, aileleri veya bağlı buldukları kabileleri tarafından bedel karşılığında evlendirilirdi. Kur'an bu uygulamayı mehir kavramı ile tanımlayarak yalnız evlenen kadının hakkı olan maddi serveti olarak değerlendirmiş ve kadına kendi maddi serveti üzerinde tasarruf hakkı vererek hukûki bir hak vermiştir. Ayrıca kadınların miras alabilmesi konusunda büyük reform getirmiş İslam öncesinde hukûki açıdan miras hakkının bulunmadığı bir durumdan saklı pay sahipleri kadınların belirlendiği, sabit paylarının ayrıntılarıyla verildiği yeni bir miras hukuk sistemi oluşturdu. İslamiyet öncesinde miras haklarının dahî olmadığı ve belirlenmediği kadınların İslam Dini ile birlikte mülkiyet haklarını belirleyen yeni bir hukuk sistemi oluşuyordu.⁴⁹ Bununla birlikte Arapların fetih hareketleri ile genişleyen topraklarda karşılaşılan toplumların gelenek ve göreneklerinin kadınların mülkiyet haklarına istenilen anlamda bir katkı sağlayıp sağlamadığı araştırılmalıdır. İslam kültüründe kadınlara tanınan teorik miras haklarının pratik hayata yansımaları

⁴⁷ Emine Öztürk, "Tarihte ve Günümüzde Kadın Hakları", *İnsan Hakları ve Din (Sempozyum) Bildiriler* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2010), 249.

⁴⁸ Adem Apak, *Siyer-i Nebî: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti* (Ensar Neşriyat, İstanbul 2018), 620.

⁴⁹ William L. Ceveland, *Modern Ortadoğu Tarihi* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 35, 36.

ayrıca incelenmeye değerdir. Bu makalede örnek olarak sadece Osmanlı toplumunda hibe konusunun kadınların miras haklarına etkisine değinilecektir.

Kadın ve erkeğin iktisâdi açıdan farklılığı Batı'da şöyle değerlendirilirdi. Kadınlara mülkiyet hakkı tanınmanın aile servetini başka kişilerin eline geçirme anlamına geleceğini düşünmekteydiler. Ayrıca kadının iktisâdi anlamda faaliyet göstermesi erkeğin iktisâdi alandaki faaliyetini kısıtlaması her zaman ihtimal dahilindeydi.⁵⁰ Batı'da kadınlar mirastan mahrumdurlar.⁵¹ Evlenmeyen kızlar da mirastan hiç pay alamazlar.⁵² Eski Yunan'da kadınların malları vekillerinin tasarrufundaydı. Kadın vekilinden izin almadan malını harcaması mümkün değildi.⁵³ Eski Roma'da kadının iktisâdi açıdan mal-mülk edinme hakkı yoktu. Mal kazanırsa bu mal aile reisinin mallarına katılırdı. Bekâr veya evli olmasının da malını kullanma ehliyetine etkisi olmazdı.⁵⁴ Hammurabi kanunlarına göre ise kadının miras ve mülkiyet hakkı vardı.⁵⁵ Diğer kültürlerde ve hukuk sistemlerinde kadının medeni hali mülkiyet haklarına etkisi üzerinde farklı tutumlara neden olmaktadır. Örneğin İslam hukukunda dikkate değer farklılıklardan biri kadınların evli veya bekâr olması mülkiyet elde ettikleri yollardan biri olan miras hakkının var olmasını etkilememektedir.⁵⁶ Belki vâris olma bakımından ölenin hangi cihetten yakını olduğu hisse miktarını değiştirir.

Aile içi hibe tasarrufları aile fertlerinin mülkiyet haklarını etkilemektedir. Aile içinde kadınlara hibeler kadınların mülk mallarını arttırır. Erkeklerle hibeler ise kadınların mirastan elde edeceklerini azaltmaktadır. Tarih içerisinde incelenen örnek belgelerde hibenin kadının mülkünü nasıl ve ne oranda etkilediği görülmektedir.

18. yüzyıl başlarında Osmanlı Hukukunda kadınların mülkiyet haklarını ilgilendiren miras hakları şer'î ve örfi hukuka göre tanzim edilmekteydi. Mülk mallar, şer'î hukuka göre pay edilirken tasarruf hakkına sahip olunan mallar da örfi hukuk kurallarına göre mirasa konu olabilmekteydi. Osmanlı uygulamalarında Şer'î hukuk kurallarına göre kadınların payları zaman içerisinde değişmezken örfi hukuka göre alabildikleri pay zamanla daha iyi hale gelmiştir.⁵⁷

Osmanlı, şer'î ve örfi hukuk olmak üzere iki hukuklu bir sistemle yönetilmekteydi. Osmanlı Hukukunun bu ikili sistemi hakkındaki tartışmalar bir yana bırakılırsa hibe konusu mülk mallar ile ilgili olduğundan şer'î hukuku ilgilendirdiği

⁵⁰ Ahmet Tabakoğlu, "Batı'da Aile ve Kadın", *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Sosyal Hayatta Kadın, İSAV* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 187.

⁵¹ Tabakoğlu, "Batı'da Aile ve Kadın", 182.

⁵² Tabakoğlu, "Batı'da Aile ve Kadın", 183.

⁵³ Emre, *Tarihte ve İslam'da Kadın*, 12.

⁵⁴ Eyyub Mehmet Emre, *Tarihte ve İslam'da Kadın* (İstanbul: Son Kale yayınları, 2015), 19.

⁵⁵ Ömer Faruk Harman, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/83.

⁵⁶ Apak, *Siyer-i Nebi*, 629.

⁵⁷ S. Gül Akyılmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XI, sy. 1-2 (2007), 471.

açıktır. Hibenin konusu mülk malların bağışlanması olduğu için örneklerde de şer'î miras hukukunun bu minvaldeki yaklaşımı görülecektir.

Osmanlı'da kadınların kendi mallarını kullanma haklarının olduğu ve diledikleri gibi tasarruf edebildikleri sicil belgelerinde görülmektedir. Kendilerine ait malları hibe edebilmekte, mülk satın alabilmekte ve hayır maksatlı kullanabilmektedirler. Batı ile kıyaslandığında kocaların hanımının geliri ile geçinmeye çalışması gibi bir gelenek ve yaygın uygulama yoktur ve böyle bir durumu genelde aklından geçirmez.⁵⁸ Fakat Osmanlı içerisinde erkekler ile kıyaslandığında kadınların kendilerine ait mallarını elde edebilme konusunda sıkıntı yaşamadıkları iddia edilemez. Kadınların mal edinme yollarından biri olan mehir konusundaki talepleri belgelerde sıklıkla görülür.

Osmanlı Devleti'nde kadınların kendilerine ait malları istedikleri gibi kullanabildiklerini iddia etmek zordur. Belgelerde yer aldığı üzere mülkiyet hakları aile içi hibeler gibi bazı uygulamalar ile azalabilmektedir. Hibe kadınların mülkiyet hakkına mâni olan veya bu hakkı sınırlandıran uygulamaya dönüşebilmektedir. 49. Konya Şer'iyeye Sicili'inde yer alan aile için hibelerin, aile ilişkilerine ve özelde kadının mülkiyet haklarına etkisi incelenecektir.

3. 1723-1724 Yıllarında Konya'da Hibe Örnekleri ve Mülkiyet Haklarına Etkisi

49. Konya Şer'iyeye Sicili'nde 30 adet hibe belgesi yer almaktadır. Bu hibe belgelerinin bir kısmı hibe hücceti niteliğindedir. Hibe hücceti, gerçekleşen hukûki muamelenin mahkeme kayıtlarında belgelendirilmesidir. Bu hibe hücceti ile belgede adı geçen malların üzerinde sahibinden başka hiç kimse hak talep edememektedir. Hibe edilen kişinin mülkü olduğu tescil edilmiş olmaktadır. Örneğin sicilde yer alan bir belgede, dede torununa yani oğlunun kızının oğluna sünnet düğünü esnasında "*bir oda ve bir kıt'a arz-ı hâliye ve ağaçlardan oluşan iki tahta bağını*" hibe etmektedir. Belgede herhangi bir davalasma söz konusu değildir. Bu kayıt, mülkün artık hibe edilen kişiye ait olduğunu tescil eden bir belgedir.⁵⁹ Bir başka belgede Şerife Hatun, vekili aracılığı ile oğluna bir bâb attâr dükkânını hibe etmiştir. Bu belge yalnız hibe edilen malın artık oğluna ait olduğunu belirlemek yani O'nun mülkü olduğunu belgelendirmek ve kimseye ait olmadığını tescil etmek üzere hazırlanmıştır.⁶⁰ Bir başka hibe belgesinde Şemsi isimli kadın, kız kardeşinin kızı Ayşe'ye sınırları belgede belirtilen arsayı hibe etmiştir.⁶¹ Bu hibe belgesi hüccet niteliği taşımanın yanı sıra aşağıda ele alınacak farklı bir özelliğe de sahiptir.

Bazı hibe belgeleri ise dava içerisinde yer almaktadır. Mirasla ilgili davalarda hibenin geçerliliğine itiraz edilmekte, geçerliliği ispatlanması durumunda ise

⁵⁸ Edmondo de Amicis, *Constantinople* (G.P. Putnam's Sons, New York 1878), 223.

⁵⁹ 49. Konya Kadı Sicili [49. KŞS] (1135/1723-1724), haz. İzzet Sak – İbrahim Solmaz (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015), 243-5 (2 Ramazan 1136 / 25 Mayıs 1724).

⁶⁰ 49. KŞS, 247-1 (5 Ramazan 1136 / 28 Mayıs 1724).

⁶¹ 49. KŞS, 34-3 (15 Zi'l-Hicce 1135 / 16 Eylül 1723).

terekiden olduğu iddiası reddedilmektedir. İlgili bir miras davası belgesinde el-Hâc Ahmed vefat eder. Vârisleri hanımı Halime, oğlu Abdülcelil, kızları Kezban ve Ayşe ve Havva'dır. Abdülcelil, kız kardeşleri Kezban, Ayşe ve Havva ile davalaşır. Abdülcelil, babasının sınırları belirtilen bir tabhâne, bir sofa, bir oda, iki örtme, bir ahur, bir samanlık, bir mikdâr havludan oluşan evi, bir çift öküzü ve on kuruş kıymetinde bir arabayı sünneti esnasında küçükken hibe ettiğini belirtir. Fakat Kezban ve Ayşe adı geçen malların babalarının terikesinden olduğunu iddia ederek taksim edilmesini isterler. Kezban ve Ayşe bu malların hibe olduğunu inkâr eder. Adaletli şahitler bu malların küçükken Abdülcelil'e sünneti esnasında hibe edildiğine şahitlik ederler. Kezban ve Ayşe bu mallara müdahaleden menedilirler.⁶²

Yukarıdaki belge miras davasının da yer aldığı bir belgedir. Söz konusu davada ebeveynin önceden yapmış olduğu hibenin evlatlar arasında soruna neden olduğu görülmektedir. Hibe daha önce kayıt altına alınmamıştır. Bu sebeple miras davası içinde hibe edilen malın taraflar arasında anlaşmazlık ve sorunlara neden olduğu görülmektedir. Davada erkek evlada yapılan hibenin kız çocukların itirazına neden olduğu anlaşılmaktadır. Kız evlatlar, babalarının ölümünden sonra hibe edilen malın terikeden olduğu iddiası ile paylaşımını talep etmektedirler. Davada belirtildiğine göre Abdülcelil malların hibe olduğunu söylediğinde inkâr etmeleri aralarında husûmetin oluştuğunun işareti olarak değerlendirilebilir. Hibe tasarrufunun sebep olduğu miras davasının kardeşler arasında huzursuzluğa neden olmasının yanında yalnız erkek evlada yapılan hibe olması da önemlidir. Belgede bir erkek üç kız olmak üzere dört evlât vardır. Tek erkek olan Abdülcelil'e ana-baba tarafından hibe yapılmıştır. Kızlara yapılan herhangi bir hibeden de bahsedilmemektedir. Belgede erkek evlada hibe tasarrufunda tercih etme sebebi yer almaz. Hibe tasarrufunda erkek evladın tercih sebebi konusunda değerlendirilmeler yapmak mümkündür. Fakat kesin sebep elbette bilinemez. Burada aile içi hibe tasarruflarında hangi cinsiyetin tercih edildiği konusunda genel kanıyı tespit etmek mümkün görünmektedir.

Aynı ailenin yer aldığı bir başka miras davası belgesinde el-Hâc Ahmed bin Abdülcelil vefat eder. Vârisleri; hanımı Halime, oğlu Abdülcelil, kızları Kezban, Ayşe ve Havva'dır. Belgede ölen kişinin torunu (oğlunun oğlu) Ahmet, Kezban ve Ayşe'ye dava açmaktadır. Dava konusu Ahmet'in sünneti esnasında dedesinin kendisine hibe ettiği develerdir. Bu develerin hibe olduğunu Kezban ve Ayşe inkâr ederek Ahmet'e teslim etmezler. Ahmed, bu develerin kendisine hibe olduğunu şahitler ile ispatlar. Dolayısıyla Kezban ve Ayşe'den Ahmed'e develerin teslimi tenbih edilmektedir.⁶³ Bu belgede anlatılan olayda önceki belgede ele alınan aile içerisindeki yeni bir miras davası belgesidir. Ebeveynin erkek toruna hibe eylediği develer miras davasına konu olmuştur. Aile içi yapılan tek taraflı hibelerin sebep olduğu ihtilafa örnek olması bakımından oldukça önemlidir. Aynı ailede farklı iki erkeğe yapılan hibelerin

⁶² 49. KŞS, 45-1 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723).

⁶³ 49. KŞS, 45-2 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723).

mahkemede davalaşmaya neden olduğu görülmektedir.⁶⁴ Hibe hukuken meşru bir tasarruf olduğu için mahkeme, hibe edilen malların ispatı üzerine adı geçen malları teslim etmeleri yönünde kızlar aleyhine karar vermiştir.

Hibe nedeniyle davalasma sadece erkek ve kız kardeşler arasında değildir. Yakın erkek akrabalar arasında da davalaşmaya sebebiyet vermektedir. Erkek kardeşler arasında gerçekleşen bir miras davasının konusu erkek kardeşlerden birine sünneti esnasında hibe edilen bazı mallar ve mûrisin ölmeden iki ay önce hibe ettiği bir miktar paradır. Belgeye göre el-Hâc Ali bin İbrahim isimli kişi vefat eder. Vârisleri karısı Mümine bint-i Sefer ve oğulları İbrahim, Hasan ve kızı Fatıma'dır. Hasan, İbrahim'e dava açar. Davanın konusu ölen babanın ölmeden sekiz sene önce sünneti esnasında Hasan'a sınırları belgede belirtilen bir tahta bağını ve ölmeden iki ay önce almış kuruş parayı hibe etmesidir. Fakat İbrahim hibe edilen bu malların terikeden olduğu iddiasında bulunur. Şahitler bu malların Hasan'a hibe edildiğine şahitlik ederler. İbrahim'in hibe edilen malları Hasan'a teslim etmesi tembihlenir.⁶⁵

Yukarıdaki belgede aynı aileden iki erkek ve bir kız evlat yer almaktadır. Belgede hibe sebebi belirtilmeksizin erkek çocuklardan biri tercih edilerek hibe tasarrufunda bulunulmuştur. Bu hibe tasarrufunda tercih edilen erkek evlat Hasan'dır. Hasan'a ilki sünnet esnasında hediye edilen gayrimenkul ile mûrisin ölmeden kısa bir süre önce verdiği menkul maldan oluşmaktadır. Belgede de görüldüğü üzere babanın ölümü sonrası bu hibe tasarrufları erkek kardeşler arasında davaya sebep teşkil etmiştir. Hibenin hukuken meşru bir tasarruf olması ve Hasan'ın kendisine yapılan hibeyi şahitler ile ispatlaması üzerine Hasan'ın kendisine hibe edilen malları İbrahim'den almasına hükmedilmiştir. Dava her ne kadar hukuka uygun olsa da, aile içi huzursuzluğa neden olduğu görülmektedir. İki erkek kardeşin mahkemede davalaşmasına neden olan hibe tasarrufu, ebeveynin yaşarken gerçekleştirdiği bir tasarruf olduğu halde ölümünden sonra kardeşleri anlaşmazlığa iten bir sebep olarak gün yüzüne çıkmıştır.

Önceki davalarda da belirtildiği üzere aile içi hibe tasarrufunun davaya sebep olduğu durumlarda sünnet düğünleri esnasında yapılan hibeler gibi özel sebepler dışında genelde sebep zikredilmediği görülür. Bundan dolayı hibenin adı geçen ailedeki ferde hangi sebeple yapıldığı tam olarak bilinemez; fakat yorumlanabilir. 49. Şer'iyeye Sicilinde yer alan bir belgede üvey oğul Mehmed'e niçin hibede bulunduğu dava metninde zikredilmiştir. Söz konusu davada Kara Mehmed bin Ahmed isimli kişi vefat eder. Vârisleri karısı Ayşe bint-i Hasan, büyük oğul Mehmed ve büyük kızı Ayşe'dir. Davada üvey oğul Mehmed (belgede hangi açıdan üvey oğul olduğu yazmamaktadır), ölenin kızı Ayşe'ye ve öz oğul Mehmed'e dava açmaktadır. Ölen Kara Mehmed'in ölmeden iki buçuk sene evvel belgede sınırları belirtilen tabhâne ve bir kiler ve bir ahır ve bir üstkat ev (fevkânî beyt) ve bir izbe ve eni beş ayak ve boyu yirmi ayak bir harâbe oda yeri ve bir havluyu müstemil menzilinden zikredilen harâbe

⁶⁴ 49. KŞS, 45-1 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723); 49. KŞS, 45-2 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723).

⁶⁵ 49. KŞS, 70-2 (26 Muharrem 1136 / 26 Ekim 1723).

oda yerini ve sokak kapısının zikr olunan oda yeri tarafından yarısını geçiş hakkıyla (hakk-ı müruruyla) kendisine hibe ettiğini anlatır. Buraya kendi malı ile yeniden bir oda yaptığını ve kullandığını belirtir. Ölenin kızı Ayşe, babasının terikesinden olduğu iddiasıyla bu odayı paylaşmak ister. Ayrıca babasının üvey oğlu Mehmed'e ölünceye kadar kendisine bakması şartıyla hibe tasarrufunda bulunduğunu fakat üvey oğul Mehmed'in babasına bakmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla adı geçen hibenin sahih olmadığını iddia eder. Üvey oğul Mehmed ise bu hibe edilen mala yeni ilaveler yaptığını ve *Dürretü'l-fetâvâ*'dan aldığı fetvada belirtildiği üzere "in kâle: 'alâ en tünfikanne ve telbesenne vehebtüke hâzâ; câzeti'l-hibe ve yebtulü eş-şart / Kendin harcaman ve kendin giymen şartıyla sana bunu hibe ettim dese, hibe geçerli, şart ise batıl olur" delilini sunar. Davada, hibe edilen malda yapılan değişiklikten dolayı ölenin vârisleri Ayşe ve öz oğul Mehmed'in talepleri reddedilmiştir.⁶⁶

Yukarıdaki davada görüldüğü üzere ölen babanın üvey oğluna hibe tasarrufunda bulunduğu ve bu hibeyi kendisine ölene kadar bakmak şartına bağladığı anlaşılmaktadır. Yani hibe tasarrufunda bulunmasının nedeni kendisine ölene kadar bakılmasıdır. Ayşe'nin iddiasına göre belgede şartın gerçekleşmediği ifade edilmektedir. Şart gerçekleşmemiş olsa da fetva gereği sahiplenildikten sonra yeni sahibi tarafından malın üzerinde yapılan değişiklik nedeniyle zilyedde kalmasına hükmedilmiştir.

Hibe davalarının bir kısmı terikeden mehir talebi şeklindeki davalardır. İslam hukukunda kadınların mülk edinme yolları arasında çalışarak kazanmaları, mehir, nafaka, miras ve hibe yolu ile mülk edinmeleri sayılabilir.⁶⁷ Mehir, kadının evlilik yoluyla mülk edinme sebeplerinden biridir. Sahih nikâh sonrasında mehri elde eden kadın bu mülkünü dilediği gibi kullanım hakkına sahiptir. Sicillerde mehir ile ilgili davalardan bazılarında kadınların, kocalarının terikesinden mehir haklarını istedikleri, bu talep esnasında kendilerine ait mehrin bir kısmını kocalarına hibe ettikleri miktarı belirttikleri ve mehirlerinden hibe dışında kalan kısmı talep ettikleri görülür.⁶⁸

Kadınların mirastan mehir talebi ve mehirlerinin bir kısmını kocalarına hibe ettiklerini anlattıkları örneklerden birinde Osman Beşe vefat eder. Vârisleri karısı Fâtıma ve Osman'ın henüz doğmamış bebeğidir. Dava konusu Fâtıma'nın mirastan alması gereken mehir hakkının talep edilmesidir. Fatma mehir hakkının bir kısmını ilk evlendikleri zaman kocasına hibe ettiğini, geri kalan kısmını kocasının vefatından sonra terikeden almak istediğini belirtmektedir. Mehir hakkının hibe dışında kalan kısmını ispatlar ve bu davada geri kalan kısmını almasına hükmedilir.⁶⁹ Yine el-Hâc Alî bin Abdullah isimli kişi vefat eder. Vârisleri karısı Şerife, kızı Şerife Saliha, mevlâ-

⁶⁶ 49. KŞS, 81-1 (6 Safer 1136 / 5 Kasım 1723).

⁶⁷ Mamadou Kone, *İslâm Hukukunda Kadının Mülkiyet Hakkı ve Malı Üzerinde Tasarruf Ehliyeti* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 22-45.

⁶⁸ 49. KŞS, 85-4 (16 Safer 1136 / 15 Kasım 1723); 49. KŞS, 86-1(6 Safer 1136 / 5 Kasım 1723); 49. KŞS, 97-2 (24 Safer 1136 / 23 Kasım 1723).

⁶⁹ 49. KŞS, 85-4 (16 Safer 1136 / 15 Kasım 1723).

yı mutıkın karındaşı Mustafa'dır. Ölen kişinin karısı Şerife, mehrinin bir kısmını kocasına hibe etmiş, geri kalan kısmını ise kocasının terikesinden talep etmektedir. Bu davada mehrinin hibe ettiği meblağ dışında kalan miktarın verilmesine hükmedilir.⁷⁰

Bir başka mehirden hibe belgesinde Mehmed bin Kara Hasan isimli kişi vefat eder. Vârisleri karısı Raziye ve anabababir kız kardeşleri Ayşe ve Fâtıma ve erkek kardeşi Mehmed'dir. Raziye, kocası Mehmed'den alması gereken mehir konusunda Ayşe ve Fâtıma ile anlaşmazlığa düşerler. Raziye, Ayşe ve Kezban'dan mehrini ister. Ayşe ve Kezban Raziye'nin kocasına mehrinin bir kısmını ölmeden önce hibe ettiğini iddia ederler. Mehrini kocasına hibe ettiğini iddia eden yakınlarının doğruyu söyleyip söylemedikleri belgede yer almamaktadır. Raziye, tehârüc yolu ile mehri ve miras hissesi karşılığında belgede belirtilen parayı alarak miras hissesinden ve mehrinden feragat ederek vârislerin zimmetlerini ibra etmektedir.⁷¹ Belgede mehrini hibe edip etmediği konusunda netlik yoktur. Dava sonucu Raziye sulh yoluyla mirastan çekilerek (tehârüc), belgede belirtilen meblağ karşılığında mehir ve miras hisselerinden feragat etmiştir. Bu dava kadınların mehir haklarının bir kısmını kocalarına yaşarken hibe ettiklerini göstermekle birlikte mehirlerini alma konusunda yakın akrabaları ile yaşadığı polemik ve huzursuzluğu da gösterir.

Mehir kadının kendi mülk malı olması nedeniyle onu dilediği gibi kullanabilir. Fakat bu konuda belgelerde görülen sorun, mehirden hibe miktarının tam olarak bilinmemesidir. Bu sebeple hibe edilen miktarın önceden şahitler ile belirlenmesi ve tescil edilmesi vârisler arasında yaşanması muhtemel davalaraşmaların azalmasını sağlayabilir.

Hibe gönüllü tasarruflardan olmasına rağmen belgede zorla yaptırılan bir hibe örneği yer almaktadır. Sâfiye bint-i el-Hâc Memiş isimli kadın Ayşe binti İsmail isimli kadına dava açar. Vekilleri aracılığı ile davaya katılırlar. Dava konusu zorla hibeye konu olan bir evdir. Söz konusu ev on sene önce Safiye'nin malı olmasına rağmen ölmüş olan kocası tarafından yaşarken kendisine zorla hibe ettirilmiştir. Eski kocası hibe edilen bu malı kabul etmiş; diğer karısı Ayşe'ye elli altı guruşa satmıştır. Satım işlemi gerçekleştikten sonra koca ölmüştür. Safiye, Ayşe'den zorla hibe ettirildiği bu evi talep etmektedir. Ayşe ise cevabında Safiye'nin kocasına hibe ettiği yerin daha sonra yıkıldığını ve üzerine yeni yerler yapıldığını söylerken Safiye'nin ses çıkarmadığını ifade etmiştir. Bu evi satın aldığını söyleyen Ayşe, dokuz sene kullandığı halde Safiye'nin yine mülk talebinde bulunmadığını söylemiştir. Şahit olduğu halde ses çıkarmaması ve sükût etmesi nedeniyle şimdiki itirazının makbul olmadığını söylemiştir. Ayşe bu konuda elinde fetva bulunduğunu ifade etmektedir. Dava sonucu Safiye, Ayşe'ye müdahaleden men edilmiştir.⁷² Bu davada kocanın zorla kendisine karısına ait mülk malı hibe ettirmesi dikkat çeker. Karısı yaşarken bu duruma razı olmuştur veya ses çıkarmamıştır. Belgede hibe tasarrufunda bulunmayı kabul

⁷⁰ 49. KŞS, 86-1 (6 Safer 1136 / 5 Kasım 1723).

⁷¹ 49. KŞS, 97-2 (24 Safer 1136 / 23 Kasım 1723).

⁷² 49. KŞS, 147-2 (2 Cemâziye'l-evvel 1136 / 28 Ocak 1724).

etmesinin sebebi zikredilmez. Hibe tasarrufundan sonra ses çıkarmayıp razı görünmesi ve hibe edilen mal üzerinde sonradan değişiklik yapıldıktan sonra hak iddia etmesi davanın kendi lehine sonuçlanmasına engel olmuştur.

Hibe davalarında kadınların kendilerine yapılan hibeleri alamadıkları ve sulh yoluyla verilene razı olup anlaştıklarını görmek mümkündür. 49. Konya Şer'iyeye Sicilinde geçen bir belgede bir kadına hibe edilen ev ve paradan bahsedilmektedir. Hasan, Şerife Raziye'ye ev ve insanlarda alacağı olan altmış kuruşu hibe ediyor. Hibe teslim alındıktan sonra hibe eden kişi vefat ediyor. Ölenin tek vârisi olan Mustafa ile kendisine hibe edilen ev ve paralar konusunda davallaşıyorlar. Şerife Raziye sulh yolu ile otuz kuruş karşılığında Mustafa ile anlaşmak durumunda kalıyor.⁷³

Sulh yolu ile hibeye razı olan diğer bir kadının örneği de dikkat çeker. Aynî isimli kadın vefat eder. Aynî'nin vârisi oğlunun kızı Emine'dir. Aynî ölmeden önce üvey oğulları Mehmed ve diğer Mehmed ebnâ-i Mehmed'e bir bâb tabhâne ve altı puştâ bağ ve ağaçlardan oluşan iki kıt'a bostan yerini içeren bağı hibe etmiştir. Emine bu hibe edilen malların terikeden olduğu iddiasıyla terikenin paylaşılmasını ister; fakat üvey kardeşlerine hibe edilen mallar konusunda otuz kuruş karşılığında sulh yolu ile anlaşarak üvey kardeşlerinin zimmetini ibrâ etmiştir.⁷⁴

Miras konusu içeren bir davada hem erkek yakına, hemde kadın yakına hibe gerçekleşmiştir. Emine vefat eder. Vârisleri kocası Ahmed ve babası Mehmed'dir. Ahmed ve Mehmed, Emine'nin oğlunun oğlu Süleyman ve oğlunun kızı Fâtıma'ya hibe ettiği kilar ile birlikte tabhane ve bir mikdar havludan oluşan evi ve Süleyman'a hibe edilen tabhâne ve bir mikdar havludan oluşan evi kabul ettiklerini ve bu hibe edilen evlerde haklarının olmadığını belirttikleri belgelenir.⁷⁵ Bu sicil belgesinde sınırları belirtilen evlerin Emine'nin ölmeden önce sağlığı yerinde iken Süleyman'a ve Fatma'ya hibe de bulunmasından bahsetmektedir. Hibe edilen mallar Süleyman ve Fatma tarafından alınmış kabul edilmiştir. Hibe edilen malların asıl vârisler tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Emine'nin oğlu vârisler arasında zikredilmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki Emine'nin oğlu kendisinden önce vefat etmiştir. Bu sebeple oğlunun çocuklarına hibe tasarrufunda bulunmuş olduğu düşünülebilir. Bu belgede 1700'lü yıllarda Konya'da Osmanlı kadınlarının kendisine ait mülk malları akrabalarına hibe edebildiğini göstermesi, yani kendine ait mülkü dilediği gibi tasarruf edebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Sicil kayıtlarında hibe belgeleri içerisinde kadınların hibede bulunduğu bir diğer örnek ise Şemsi isimli kadının, kız kardeşinin kızı Ayşe'ye hibesidir. Belgede sınırları belirtilen arsanın Ayşe'nin hibe ile elde ettiği mülkün tescil edildiği yukarıda belirtilmişti.⁷⁶ Burada örneğin tekrar edilmesinin sebebi hibe tasarrufunda bulunan ve hibe edilen mülkün yeni sahibinin kadın olduğunu belirtmektir.

⁷³ 49. KŞS, 148-1(2 Cemâziye'l-evvel 1136 / 28 Ocak 1724).

⁷⁴ 49. KŞS, 244-1 (2 Ramazan 1136 / 25 Mayıs 1724).

⁷⁵ 49. KŞS, 16-3 (4 Zî'l-Ka'de 1135 / 6 Ağustos 1723).

⁷⁶ 49. KŞS, 34-3 (15 Zî'l-Hicce 1135 / 16 Eylül 1723).

Yakın kadın akrabaların birbirleri ile hibe edilen mal konusunda davalastıkları görülmektedir. Aile içi hibelerin miras davasına dönüştüğü bir belge de Havvâ isimli kadının vârisleri annesi Ayşe, erkek kardeşi Mehmed ve kız kardeşi Sâkine'dir. Havva ölmeden dört ay önce sağlıklı iken Karadığın Deresi'nde bulunan belgede adı geçen ev önü olarak bilinen bir örtme ve bir kıt'a havlu ve ağaçlardan oluşan bir tahta mülk bağına kızının kendisine hibe ettiğini, kendisi hibeyi kabul ettiğini fakat Sâkine'nin ölenin terikesine bu hibe edilen malı dâhil etmek istediğini söyler ve bu durumdan Sâkine'nin menedilmesini ister. Ayşe bu bağı kendisine hibe olduğunu ispatlar ve Sâkine bu davadan menedilir.⁷⁷ İki yakın kadın akrabasının yani anne Ayşe ile kızı Sâkine diğer kız Havva'nın annesine hibe ettiği bağ nedeniyle davalanmış oldukları görülür. Hibe edilen malın yakın kadın akrabalar arasında bile yani anne ile kızı arasında miras paylaşım esnasında davalanmaya sebebiyet verdiği görülür.

Hibe belgelerinin tümüne bakıldığında dikkat çeken detaylardan biri de kendisine hibe tasarrafunda bulunulanların genelde erkekler olmasıdır. Bu sicil kaydında yer alan hibe konusu 30 adettir. Bu belgeler incelendiğinde, ayrıntılar yer almakla birlikte, 24 belgede erkeklere hibeden bahsedilmektedir. 6 adet hibe belgesinde kadınlara ve bir hibe belgesinde ise vakıflara yapılan hibe anlatılmaktadır. Bu belgelerin bir kısmı erkek çocuklarına sünnetleri esnasında verilen hediyelerden oluşur.⁷⁸ Sünnet sicil belgelerinde hitân kelimesi ile anlatılmaktadır. Ebeveynin "hîn-i hitânında" oğluna dilediği malları sahih bir yolla hibe ettikleri belirtilir. Sünnet düğünleri esnasında ebeveynin hibede buldukları belgeler miras davalarına yansır. 49. Konya Şer'iyeye Sicili'nde sünnet esnasında ebeveynin veya yakınların erkek çocuklara hibede bulduklarını gösteren belgelerin sayısı dokuzdur.⁷⁹ Bu belgelerde genel olarak vârislerin miras davası açarak hibe edilen mallardan hak talep etmeleri; bu malların sünnet zamanında hibe olduğunun ispat edilmesi ve terikeden olmadığına belirlenmesi gibi konularda geçmektedir. İlgili davalarda çoğunlukla hibe mallarına müdahaleden menedilmelerine hükmedilmektedir.

Örnek belgelerden birinde daha önce vefat eden Hacı Mustafa Efendi isimli kişinin vârisleri hanımları Hasan Beg kızı Fâtıma, Hacı Mehmed kızı Raziye, büyük oğulları Hacı Abdullah, Mehmed Efendi, Osman Efendi, Hacı Ahmed, büyük kızları Ayşe ve Emine'dir. Mehmed Efendi ve Osman Efendi, Hacı Abdullah ve Hacı Ahmed ile Fâtıma ve Raziye ve Emine'ye dava açmaktadır. Dava konusu ölen babalarının

⁷⁷ 49. KŞS, 199-1 (27 Cemâziye'l-âhir 1136 / 23 Mart 1724).

⁷⁸ 49. KŞS, 35-1 (5 Zi'l-Hicce 1135 / 6 Eylül 1723); 49. KŞS, 45-1 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723); 49. KŞS, 45-2 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723); 49. KŞS, 70-2 (26 Muharrem 1136 / 26 Ekim 1723); 49. KŞS, 171-2 (6 Cemâziye'l-âhir 1136 / 2 Mart 1724); 49. KŞS, 186-2 (17 Cemâziye'l-âhir 1136 / 13 Mart 1724); 49. KŞS, 208-4 (14 Receb 1136 / 8 Nisan 1724), 49. KŞS, 219-2 (26 Receb 1136 / 20 Nisan 1724); 49. KŞS, 243-5 (2 Ramazan 1136 / 25 Mayıs 1724).

⁷⁹ 49. KŞS, 35-1 (5 Zi'l-Hicce 1135 / 6 Eylül 1723); 49. KŞS, 45-1 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723); 49. KŞS, 45-2 (25 Zi'l-Hicce 1135 / 26 Eylül 1723); 49. KŞS, 70-2 (26 Muharrem 1136 / 26 Ekim 1723); 49. KŞS, 171-2 (6 Cemâziye'l-âhir 1136 / 2 Mart 1724); 49. KŞS, 186-2 (17 Cemâziye'l-âhir 1136 / 13 Mart 1724); 49. KŞS, 208-4 (14 Receb 1136 / 8 Nisan 1724), 49. KŞS, 219-2 (26 Receb 1136 / 20 Nisan 1724); 49. KŞS, 243-5 (2 Ramazan 1136 / 25 Mayıs 1724).

küçükken kendilerine sünnet zamanında evlerinin içini ve dışını Mehmed ve Osman'a hibe etmesidir. Osman Efendi ve Mehmet Efendi'ye hibe tasarrufu şahitler ile ispatlanmış ve diğer vârisler muârazadan menedilmiştir.⁸⁰ Bu belgede görüldüğü üzere erkek çocuklarına sünnetleri esnasında yapılan hibeler miras davasında terikeden olduğu iddiası ile istenmektedir. Bu tür hibeler kardeşler arası ihtilafa neden olmuştur. Yine bir başka belgede annenin oğluna sünneti esnasında hibe ettiği ev farklı bir davaya konu olmuştur. Davada bu mülk evin oğluna ait olduğunun ispatlandığı görülmektedir.⁸¹

Bu konuda bir diğer belge şöyledir. Ayşe isimli kadının vârisi kocası Hüseyin'dir. Başka vârisi olmadığından terikesi devlet hazinesine (*beytülmal*) kalacaktır. Aile içinden olmayan Mehmed adında bir şahsın Ayşe'ye hizmet ettiği belgede ifade edilmektedir. Mehmed isimli kişi Hüseyin'e dava açmaktadır. Beytül-mâl kabzına memur olan Mustafa Çelebi de hazır bulunmaktadır. Mehmed, ölen Ayşe'nin yedi senedir hizmetinde olduğunu ve sünnet düğününde belgede adı geçen malı kendisine hibe ettiğini beyân eder. Hüseyin ve beytül-mal emininin hibe malları konusunda kendisine müdahale ettiğini anlatmaktadır. Şahit getiren Mehmed söylediklerini ispatlar. Hüseyin ve Mustafa Çelebi muâraza ve müdâhaleden menedilir.⁸²

Sünnet (hıtan) merasimi esnasında yapılan hibelerin geçtiği bu tür belgelerde dikkat çeken husus hibe edilen mülkün kime ait olduğunun belirlenmeye çalışılmasıdır. İlgili mülkün kime ait olduğu tescil edilince başka kimsenin bu mal üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmemesi sağlanmış olur. Bu tür işlemlerin baştan tescil edilmesi, ileride yaşanması muhtemel miras davalarını da azaltabilirdi. Nitekim herhangi bir dava içerisinde yer almayan hibe tescil belgelerinin varlığına yukarıda değinilmişti. 49. Sicil kaydında Sultân Selîm Şâdirvânı Tevliyet Berâtında vakfa yapılan bir hibeden de bahsedilmektedir.⁸³

49. Sicil kaydında hibe teriminin geçtiği belgeler incelenmiştir ve hibe belgelerinin davalar içerisinde hangi sebeple geçtiği araştırılmıştır. Aşağıdaki tabloda hibe belgelerinde hibe tasarrufundan etkilenen taraflar yer almaktadır. Yani hibe tasarrufunda bulunan taraf, kendisine hibede bulunan taraf ve hibeye konu olan mal tabloda yer almaktadır.

KADINLARA HİBE EDİLEN MALLAR		
49. KŞS Belge No	Sicil Belgesi: Hibe eden ve edilen	Bağışlanan Mülkler
16-3.	Emine → Oğlunun kızı Fatıma'ya	Bir tabhâne Bir ahur Bir oda

⁸⁰ 49. KŞS, 219-2 (26 Receb 1136 / 20 Nisan 1724).

⁸¹ 49. KŞS, 186-2 (17 Cemâziye'l-âhir 1136 / 13 Mart 1724).

⁸² 49. KŞS, 171-2 (6 Cemâziye'l-âhir 1136 / 2 Mart 1724).

⁸³ 49. KŞS, 268-3 (10 Receb 1136 / 4 Nisan 1724).

		Bir örtme Diğer bir tabhâne Bir kilar Bir kıta havluyu müstemil mülk menzilinden garb tarafında vâki' mârrü'z-zikr tabhâne ma'a kilar Bir mikdâr havluyu müstemil menzil
34-3.	Şemsi → Kız Kardeşinin kızı Ayşe'ye	Bir bâb ahur ve eşcâr ve kürûmu müstemil bir kıta havluyu muhtevî menzil
57-2.	Abdurrahman → Oğlunun boşadığı karısı Havva'ya	Eşcâr ve kürûmu müstemil bir mikdâr asmalık bağ
148-1.	→ Şerife'ye hibe.	Bir kıta menzil Zimem-i nâsda olan altmış guruş (fakat bu hibeyi alamamış sulh ile 30 kuruş alabilmiştir).
169-2.	Abdullah → Ümmü veled cariyesi Gançe'ye	Menzilimin cânib-i kıblesinde vâki bir bâb sofa ve biri biri içinde iki bâb odayı cemî tevâbii ve levâhıklarıyla Bir çi yan kalicesi Bir orta kalice Dört adet çit yastık İki adet sepet sandık İki adet tencere İki adet sahan Bir sini Bir şamdân Bir beledî döşek Bir çit yorgan Bir kilim Bir cam tas
199-1.	Havva → Annesi Ayşe'ye	Ev önü dimekle ma'rûf bir örtme ve bir kıta havlu ve eşcârı müstemil bir tahta mülk bağ

(Tablo 1)

ERKEKLERE HİBE EDİLEN MALLAR		
49. KŞS Belge No	Sicil Belgesi: Hibe eden ve edilen	Bağışlanan Mülkler
13-3.	Kadın → Kocasına	Kırk guruş kıymetli bir sîm kemer kuşak Yirmi vakıyye bakır evânî Üç guruş kıymetli bir sarık hakkı
16-3.	Emine → Oğlunun oğlu Süleyman'a	Tabhâne Bir mikdar havluyu müstemil menzili

35-1.	Dede İbrahim → Torun Osman'a sünnet düğününde	Mülk menziline bir ahur Bir ahur sekisi
45-1.	Baba → Oğluna sünnet merasiminde	Bir tabhâne ve bir sofa ve bir oda ve iki örtme ve bir ahur ve bir samanlık ve bir mikdâr havluyu müstemil menzil Bir çift öküz On guruş kıymetlü bir araba
45-2.	Dede → Torununa sünnet merasiminde	İki re's tulu devesi
60-1.	Dede Ahmet → Baba Hüseyin'e (Anlatan torun Ali)	Bir ahur ve bir oda ve iki tabhâne ve bir örtme ve bir kıta bağçe ve bir kıta havluyu müstemil menzil
70-2.	Baba → Oğul Hasan'a hem sünneti esnasında hem de ölmeden önce	Bir tahta bağ (sünnet) Altmış kuruş (ölmeden iki ay önce)
81-1.	Üvey oğul Mehmed'e → Kendisine ölünceye kadar bakması şartıyla hibe	Tabhâne ve bir kilar ve bir ahur ve bir fevkânî beyt ve bir izbe ve arzen beş ayak ve tûlen yirmi ayak bir harâbe oda yeri ve bir havluyu müstemil menziline mârrü'z-zikr harâbe oda yerini ve zokak kapusunun zikr olunan oda yeri tarafından nisfını hakk-ı mürûruyla
85-4.	Karı → Kocaya mehirde hibe	Kırksekizbin cedîd akçe
86-1.	Karının mehrini → Kocasına hibesi	Yetmiş dörtbin akçe
97-2.	Karının kocasına mehrini hibe etmesine örnek. Sulh ile anlaşarak neticelenmiş.	Altıbin akçe
104-1.	Babanın → Oğluna hibesi	Bir kıta menzil
141-1.	Annenin ve babanın → Oğluna hibesi	Bir kıta menzil arsası annesinden Bu arsa üzerine bir tabhâne ve bir oda ve bir ahur ve bir mikdâr havluda babası tarafından arsa üzerine oğlu için yapmış ve hibe etmiş
147-2.	Karının → Kocasının zoruyla yine kocasına hibe tasarrufunda bulunması	Bir kıta menzil
164-5.	Karının kocasından alacağını ona hibe etmesi	Yirmi guruş
171-2.	Ayşe'nin ölmeden önce yedi sene kendi hizmetinde bulunan kişiye sünneti esnasında hibede bulunması	Bir bâb tabhâne
182-3.	Baba → Oğluna	Beşbin guruş
186-2.	Anne → Oğluna sünnet merasiminde	Menzil
219-2.	Babanın → İki erkek çocuğuna sünnet merasimlerinde	Büyût-ı adîdeyi müstemil hâriciye ve dâhiliyeyi muhtevî silk-i mülkünde

		olan menzilin hâriciyesini karındaşım merkûm Osmân Efendi'ye ve dâhiliyesini Mehmet Efendi'ye
208-4.	Sünnet measiminde dedenin torunlarına hibesi; fakat bu hibenin, sebebi söylenmeksizin haktan feragat edilerek alınmadığı ifade edilmektedir.	İki tabhâne ve bir sofa ve bir ahur ve bir ahur sekisi ve eşcâr ve kürûmu müştemil bir kıta menzili
233-2.	Değirmenin mülkü mevhûbu olduğunu söyleyen bir erkektir. Kimin hibe ettiği ve ne zaman hibe olduğu belirtilmemektedir.	Çay Değirmeni demekle maruf on iki vakıyye tabir olunan değirmen
243-5.	Dede → Torununa sünnet merasiminde	Bir oda ve bir kıta arz-ı hâliye ve eşcârı müştemil iki tahta bağ
244-1.	Aynî isimli kadının üvey oğullarına hibesi	Altı puştâ bağ ve eşcârı müştemil iki kıta bostân yerini muhtevî bağ
247-1.	Şerife → Oğluna	Bir bâb attâr dükkânı
268-3.	Sultan Selim Şadırvan Tevliyeti Berâtı	Vakfa hibe.

(Tablo 2)

Hukuken sadece aile içinde geçerli bir akit olmamasına rağmen hibenin genelde aile içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Hibe belgelerinde geçen olaylardan hareketle bu tür tasarrufların aile içi miras davalarına neden olduğu söylenebilir. Esasında kadınların İslam hukukuna göre miras hakları belli hisse miktarları belirtilerek korunmuştur. Fakat toplum içerisinde hibe gibi yaygın bazı uygulamalar nedeniyle miras hakları azalmaktadır. Mirastan mal kaçırma amaçlı hibe tasarrufları hoş görülemez. Nitekim batılı bazı yazarlar hibe gibi tasarruflar ile kadınların miras mallarının azalması konusunda değinmektedirler.⁸⁴ Kadınlara bu denli az hibe yapılması ve miras davalarında kadın vârislerin hibe tasarrufuna itiraz etmeleri bu iddiayı desteklemektedir.

Sonuç

Konya Şer'iyeye Sicili 49. defterde hibenin geçtiği 30 adet belge yer almaktadır. Aile içi hibelerin çoğunlukta olduğu bu hibe belgelerinin bir bölümü aile büyüklerinin erkek çocuklarına sünnet merasimleri esnasında hibe ettiği hediyelerden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı daha sonra itirazla karşılaşmış ve aile içi miras davalarına konu olmuştur. Örneğin vârislerden bir kısmı hibe edilen malların terikeden olduğu iddiası ile hak talep etmişlerdir. Belgelerdeki bu tür davalar hibenin ispatlanması ve hak talep edenlerin menedilmesiyle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte

⁸⁴ Haim Gerber, "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi* 98, VIII. Sayı, Konya (1999), 329.

bir belgede dedelerinin sünnet merasimleri esnasında kendilerine hibe ettiği maldan feragat eden iki kişi bilgisi de yer almaktadır. Feragat etme sebepleri belgede zikredilmemiştir.

Kayda giren belgelerdeki hibe örneklerinin tamamına yakını aile içinde gerçekleşmiş bağışlardan oluşmaktadır. Örneğin erkeklere hibede bulunan aile yakınlarından bazıları eşleridir. Kadınların mehirlerinin bir kısmını kocalarına hibe ettikleri de görülmektedir. Kadınların kendi tasarruflarında mülk mallarını dilediği gibi kullanma haklarını göstermesi bakımından önemli olmakla birlikte mehir haklarını henüz elde edemeden kocalarına tekrar teberru etmeleri bu haklarını gerçekte kullanamadıklarını da göstermektedir. Ayrıca bunu destekleyen bir diğer durum ise mehir bağışlama örneklerinin bir kısmının miras davalarında geçmesidir. Kadınların vefat eden kocalarının terikesinden mehir haklarını talep etmektedirler. Bu talepleri esnasında mehirden ne kadar hibe tasarrufunda bulduklarını söylemekte ve kalan kısmını diğer vârislerden almak istemektedirler. Mehir kadına ait mülk malı olması nedeniyle esasında davalaşmaya gerek olmaksızın onu elde etmesi beklenir. Ayrıca bu belgelerde davaya neden olan durum hibe edilen miktarın resmi anlamda belgelendirilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla hibe edilen mal ve kadınlara ait olan mehir kayıt altına alınmış olsaydı anlaşmazlıklar en aza indirilebilirdi.

Belgelere bakıldığında kadınlara veya kız çocuklarına yapılan hibelerin erkeklere yapılanlardan daha az olduğu görülür. İlgili sicil defterinde altı adet belgede kadınlara hibe yer almaktadır. Bunlardan birinde ise kadın kendine hibe edilen malı ispatlayamamıştır. Bu sebeple sulh yaparak hakkına kıyasla oldukça az bir meblağ karşılığında davadan çekilmiştir. Erkeklere yapılan hibelerle kıyaslandığında kadınlara onların altıda biri kadar hibe yapıldığı görülmektedir. Bu tür belgelerle özellikle hibenin aile içi ilişkileri zedeleyen boyutuna dikkat çekilmek istenmektedir.

Osmanlı kadınlarının 1700'lü yıllarda dünyanın pekçok yerindeki kadınlara oranla ekonomik anlamda özgür olduklarını, ekonomik haklarını kullanabildiklerini, mahkemede haklarını arayabildiklerini söylemek mümkündür. Osmanlı hukuk düzeni kadınlara mülkiyet haklarını koruma imkânı vermekteydi. Osmanlı toplum yapısı ve geleneksel kültür ve bazı dini anlayışların da etkisiyle erkek çocuklarına hak ve sorumluluklar bakımından yüklediği anlamlara bağlı olarak hibe tasarrufunda erkek evladın tercih edilmesine yol açtığı söylenebilir. Fakat erkeklerin bu sorumlulukları yerine getirip getirmediği ayrıca incelemeye değerdir.

Aile içinde davalaşmalara neden olduğu görülen hibelerin günümüzde de benzer sorunlara yol açtığı söylenebilir. Günümüzde de hibede bulunmak isteyen bazı kişilerin adalet ve hakkaniyet ölçülerine dikkat etmek yerine cinsiyet, sevgi, geleceğe yatırım gibi hususları dikate alarak adaletten ayrıldıkları görülür. Ebeveyn, yaptıkları hibe nedeniyle kardeşler arasında meydana gelebilecek muhtemel çatışmaları öngörmelidir. Adaletin bulunmadığı hibeler, çocukların ebeveynine olan vazifelerini de ihmaline neden olabilmektedir. Ebeveynin hibe konusunda ayrımcılık yapması durumunda kendisine hibede bulunulmayan evlat tarafından bazı olumsuz

davranışlarla karşılaşması muhtemeldir. Ebeveyn hibede bulunurken aile içi huzuru devam ettirebilmek için eşit davranmalıdır. Hibenin kayıt altına alınmasının ileride yaşanması muhtemel kavgaların önüne geçmesi ve davalasma sırasında daha doğru kararların alınması açısından önemli olduğu sicil belgelerinden anlaşılmaktadır. Sicildeki örneklerden hareketle aile içi hibede bulunacakların iyi düşünerek karar vermeleri gerektiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akyılmaz, S. Gül. "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü". Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11 / 1 (Haziran 2007): 471-502.
- Amicis, Edmondo de. *Constantinople*, G.P. Putnam's Sons, New York 1878.
- Apak, Adem. *Siyer-i Nebî (Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Bardakoğlu, Ali, "Hibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/421-426.
- Berkî, Şakir. "Eski ve Yeni Hukukumuzda Miras Sistemleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 37 (1980): 223-237.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Bozkurt, Fatih, *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh I-VIII (Mevsû'atü's-sünneti'l-kütübi's-sitte ve şurûhihâ içinde)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Celeveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Douglas, Mary. "No free gifts". Foreword of *The Gift The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Taylor & Francis e-Library, 2002. (<https://libcom.org/files/Mauss%20-%20The%20Gift.pdf>).
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen I-V (Mevsû'atü's-sünneti'l-kütübi's-sitte ve şurûhihâ içinde)*. İstanbul 1413/1992.
- Halebî, İbrahim. *İzahlı Multekâ el-Ebhur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. İstanbul: Çelik Yayınları, 1973.
- Emre, Eyyub Mehmet. *Tarihte ve İslam'da Kadın*. İstanbul: Son Kale yayınları, 2015.
- Gerber, Haim. "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", çev. Hayri Erten. *Selçuk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi* 98, VIII. Sayı, Konya (1999), 327-343.
- Godbout, Jacques T.. *The World of the Gift*. McGill-Queen's Press - MQUP, 2000.
- Gök, Nejdet. "Türk-İslam Kültüründe Adalet Anlayışı ve Osmanlı Uygulamalarından Örnekler". *Türkler, XI*, Ankara 2002.
- Harman, Ömer Faruk, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2001, 24/82-86.
- Hira, Ayhan. "Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar". *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 58, p. 237-250, Summer II 2017.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *es-Sünen I-II (Mevsû'atü's-sünneti'l-kütübi's-sitte ve şurûhihâ içinde)*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

- Karaman, Hayreddin, "Adalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1988, 1/343-344.
- Kone, Mamadou. *İslâm Hukukunda Kadının Mülkiyet Hakkı ve Malı Üzerinde Tasarruf Ehliyeti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2016.
- Köse, Saffet. "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış Hibe Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık". *Mehir Aile Dergisi*, sy. 4 (1999), 14-20.
- Mauss, Marcel *The Gift The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Taylor & Francis e-Library, 2002 (<https://libcom.org/files/Mauss%20-%20The%20Gift.pdf>).
- Maydaer, Saadet. Osmanlı Klâsik Döneminde Osmanlı Kadınlarının Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 / 2 (Haziran 2006), 30-46.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *el-Câmi'u's-sahîh I-III (Mevsû'atü's-sünneti'l-kütübi's-sitte ve şurûhihâ* içinde). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Önal, Sevdâ. "Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2010), 103-113.
- Özdemir, Nebi. "Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, Volume 1/4 (Summer 2008) 467-480.
- Öztürk, Emine. "Tarihte ve Günümüzde Kadın Hakları". *İnsan Hakları ve Din (Sempozyum) Bildiriler*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Said b. Mansur el-Horasânî. *es-Sünen*. thk. Habiburrahman A'zami. Bombay: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982.
- Şener, Abdülkadir. "İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri". *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*, cilt: XX, sayı: 2 (1984), 3-11.
- Şener, Abdülkadir. *İslam Hukukunda Hibe*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Tabakoğlu, Ahmet. "Batı'da Aile ve Kadın". *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Sosyal Hayatta Kadın, İSAV*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Tehânevî, Zafer Ahmed Osman – Tehânevî, Eşref Ali. *Hadislerle Hanefî Fıkhi*. İstanbul: Misvak Neşriyat, 2014.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre es-Sülemi. *es-Sünen I-V (Mevsû'atü's-sünneti'l-kütübi's-sitte ve şurûhihâ* içinde). İstanbul 1413/1992.
- Toktaş, Şule - O'Neil, Mary Lou. *Kadınların Mülk ve Miras Edinmesi: Kemalist Aydınlanma ve İslami Sosyolojik Süreçler*. İstanbul 2014.
- Tongsir, Ferih Bedî. "Bağışlama". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 18, Sayı 3-4, 903-987.
- Yılmaz, İbrahim. "İslam Hukukunda Hibe Yoluyla Vârisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 8, c. VIII, sy. 18 (2017/3), 211-232.
49. *Konya Kadı Sicili (1135/1723-1724)* [49. KŞS]. haz. İzzet Sak – İbrahim Solmaz. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015.
- <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Proverbs+19%3A17&version=ESV> (Erişim 24 Temmuz 2020).